Studije budućnosti u odgoju i obrazovanju

Petar Jandrić | 7 travnja, 2026

Od mistike do znanosti

Ljudi su oduvijek željeli znati što im se sprema u budućnosti. Od drevnih kultura koje su predviđale budućnost iz životinjske utrobe, do sajamskih gatara i Babe Vange, čovjekova opsjednutost budućnošću manifestira se u različitim oblicima mistike. Od Platonove Države (2009), preko Utopije Thomasa Morea (2003) pa sve do suvremenog bestselera Singularnost je blizu Raya Kurzweila (2005), predviđanja budućnosti usporedo čine jedan od temeljnih interesa filozofije (Jandrić 2021, 2022).

Od najranije povijesti budućnošću se bavi i književnost. Poznati primjeri uključuju Novu Atlantidu Francisa Bacona (1626), seriju romana Julesa Vernea Neobična putovanja (1977), Fondaciju Isaaca Asimova (2002) i suvremenu *cyberpunk* književnost koja započinje Neuromancerom Williama Gibsona (2018). Budućnost je također popularna tema u filmu, glazbi i vizualnim umjetnostima. Zapravo, teško je pronaći područje čovjekove djelatnosti u kojem se ne pojavljuje neki oblik interesa za budućnost.

Znanost, naravno, nije iznimka. Dok se filozofska djela poput Platonove Države (2009) smatraju dijelom znanstvene baštine, futurologija kao znanstvena grana pojavljuje se sredinom dvadesetog stoljeća, a njenim osnivačem uglavnom se smatra njemački profesor Ossip Flechtheim (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje 2025). U znanosti se danas uglavnom koristi pojam studije budućnosti (množina!), koji podrazumijeva sistematično predviđanje vjerojatnih i željenih scenarija budućnosti i koji je nešto širi od pojma futurologija. U korporativnom svijetu, primjena studija budućnosti ponekad se još zove i strateško predviđanje. Granice između ovih disciplina često su fluidne. Bruce Sterling, čuveni pisac znanstvene fantastike koji se smatra i kumom *cyberpunka*, prema vlastitom priznanju za život zarađuje uglavnom radeći strateška predviđanja za korporacije (Jandrić 2018).

Studije budućnosti u odgoju i obrazovanju

Još od Platonove Države (2009) vizije budućnosti neminovno uključuju odgoj i obrazovanje. Danas općeprihvaćeni ideali Thomasa Morea (2003) o široko dostupnom cjeloživotnom obrazovanju, kao i nekonvencionalna predviđanja Raya Kurzweila (2005) o preuzimanju (*download*) znanja izravno u čovjekov mozak, nalaze se u temeljima suvremenih studija budućnosti. Međutim, znanost o odgoju i obrazovanju relativno je kasno prihvatila istraživanja budućnosti, koja su sve do nedavno uglavnom bila na marginama znanstvenih instituta, zbornika i konferencija.

Godine 2020. svjetska pandemija COVID-19 ovo je stubokom promijenila. Istraživanja iz područja odgojno-obrazovnih studija budućnosti preko noći su značajno porasla (Hrastinski i Jandrić 2023). Velik broj znanstvenih istraživanja donio je i veliku širinu teorija, pristupa, i metodologija, a posebice valja naglasiti otvaranje novih istraživačkih centara i instituta poput Edinburgh Futures Institute (2025) pri Sveučilištu u Edinburghu (otvorenog 2022. godine) i Sveučilišnog instituta za budućnost Sveučilišta u Rijeci (Sveučilište u Rijeci 2025) (otvorenog 2024. godine). U vrijeme pisanja ovog članka krajem 2025. godine, ovi instituti su u početnim fazama svog razvoja te nije moguće odrediti koji će dio njihovih aktivnosti biti posvećen odgoju i obrazovanju. Prema trenutno dostupnim podacima, situacija se čini poprilično ohrabrujućom.

Teorija, praksa, specijalizacija

Godine 2015., s Christine Sinclair i Hamishem Macleodom (koji su kasnije imali značajnu ulogu u osnivanju Edinburgh Futures Institute), uredio sam posebno izdanje časopisa E-Learning and Digital Media pod naslovom „Networked Realms and Hoped-for Futures: a trans-generational dialogue“

(Jandrić i sur. 2015). Članci u ovom izdanju bavili su se značenjem i praksom suvremenog obrazovanja kroz Moreovu Utopiju (Hayes i Marino 2015), istraživali su okoline na e-učenje kroz prizmu kiborga (Rose 2015), tražili odnose između neovisnog istraživanja, obrazovne tehnologije i društva u znanstvenoj fantastici (Andrews 2015) te su, uz brojne druge teme, analizirali povijesne uzorke i buduće izazove obećanja povezanih s obrazovnim tehnologijama (Cuban i Jandrić 2015).

Nije prošlo mnogo, i ovakva teorijska istraživanja pronašla su svoj put k praksi. Nekoliko godina kasnije, Sian Bayne, Jen Ross i Michael Gallagher iz Edinburgh Futures Institute (tada još u sklopu Centre for Research in Digital Education), razvili su različite praktične metodologije za rad s nastavnicima i studentima. U primjeru pod nazivom „Higher Education Futures: 8 scenarios, 8 tarot cards and 8 short stories“ (Centre for Research in Digital Education 2022), razvili su materijale koje je moguće koristiti u različitim radionicama, a koje su u slobodnom pristupu ostavili na uporabu svim zainteresiranima. Knjiga Jen Ross, Digital Futures for Learning: Speculative Methods and Pedagogies (2022), iste je godine ovom i sličnim naporima dala kvalitetnu teorijsku potku.

Potaknuta pandemijom, teorijska i praktična istraživanja počela su privlačiti značajnija financijska sredstva te se snažno razvijati. Radionice o budućnosti postale su sastavni dio repertoara strateškog planiranja rada naprednijih odgojno-obrazovnih institucija. Ove radionice provode se s učenicima, studentima, nastavnicima, administratorima i upravama (Buch i sur. 2024; Macgilchrist i sur. 2024; Jandrić i sur. 2025). U razvijenim državama poput skandinavskih, već su prikupljena značajna praktična iskustva u radu s radionicama o budućnosti; a u povratnoj sprezi, ova iskustva „vraćaju se“ i obogaćuju teoriju. Današnja znanost o odgoju i obrazovanju više ne govori o općenitim budućnostima, već se grana na specifična polja i specijalizacije.

Tri primjera

Otprilike godinu dana prije pisanja ovog članka, Anders Buch, Ylva Lindberg i Teresa Cerratto Pargman uredili su zbornik pod naslovom „Framing Futures in Postdigital Education: Critical Concepts for Data-driven Practices“ (Buch i sur. 2024). Zbornik se podjednako bavi prikazom nedavnih iskustava, razvojem istraživačkih metodologija i temeljnim konceptima studija budućnosti. Zbornik se razlikuje od ranijih istraživanja prema snažnom fokusu na različite izazove vezane za uporabu podataka u odgoju i obrazovanju. Što, kako i zašto možemo, trebamo ili želimo činiti s podacima svoje škole, svojih učenika, i sebe samih? U eri umjetnih inteligencija koje proždiru podatke u nezamislivim količinama, ovo su neka od temeljnih pitanja koja je potrebno postaviti. Sljedeći primjer je posebno izdanje časopisa Postdigital Science and Education pod naslovom „Designing Postdigital Futures“ urednica Felicitas Macgilchrist, Juliane Jarke, Heidrun Allert i Terese Cerratto Pargman (Macgilchrist i sur. 2024). Članci u ovom izdanju bave se načinima na koje je moguće dizajnirati budućnosti odgoja i obrazovanja, pri čemu autori(ce) interpretiraju dizajn u širokom smislu, od dizajna učionice preko dizajna kurikuluma do dizajna nastavnih materijala. Posebnu pažnju posvećuju pojmu kolektivnog dizajna – dok tradicionalni dizajn uglavnom proizlazi iz kreativnosti pojedinca, dizajn odgoja i obrazovanja uvijek proizlazi iz konsenzusa zajednice.

Posljednji primjer moj je vlastiti zbornik Postdigital (Re)Imaginations: Critiques, Methods, and Interventions (Jandrić i sur. 2025), objavljen tjedan dana prije pisanja ovog članka. Ova pak istraživanja utemeljena su u postdigitalnoj perspektivi, a fokusiraju se na pitanje emancipacije. Knjiga razvija nove imaginarije, prilagođava postojeće imaginarije, analizira intervencije u politici i praksi te razvija nove istraživačke metodologije. Svako od ovih područja, na sebi svojstven način, ima za cilj razvoj odgoja i obrazovanja za čovjeka i po mjeri čovjeka. Odbijajući novac ili potrebe industrije kao pokretača odgoja i obrazovanja, zbornik povezuje Platonova (2009) shvaćanja odgoja i obrazovanja kao puta u bolji život sa suvremenim tehnologijama.

Ovi primjeri predstavljaju samo vršak ledene sante suvremenih istraživanja. Današnje studije budućnosti odgoja i obrazovanja više nije moguće obuhvatiti u jednom članku, a krajobraz istraživanja toliko se brzo mijenja da zainteresiranima mogu predložiti samo redovito pretraživanje akademskih baza podataka poput servisa Google Scholar. Dok se ovakvo stanje stvari može činiti

zahtjevnim, brz razvoj istraživanja (u bilo kojem području!) podjednako je izazov i prilika.

Od izazova do prilike

Znanstvena istraživanja uvelike su podložna modi, a moda pak često proizlazi iz potrebe. Primjerice, tijekom pandemije, broj znanstvenih članaka na teme povezane s pandemijom COVID-19, u područjima od medicine do ekonomije, toliko je porastao da je „98 od 100 najcitiranijih radova u 2020. i 2021. bilo povezano s Covidom-19“ (Ioannidis i sur. 2022). Studije budućnosti u odgoju i obrazovanju također su značajno porasle u broju i opsegu, no njihova važnost ni po čemu nije ograničena na pandemiju (Hrastinski i Jandrić 2023). Štoviše, vrijeme u kojem živimo, puno izazova i nesigurnosti, potiče izradu sve brojnijih, opsežnijih i dubljih istraživanja odgojno-obrazovnih budućnosti. Ova istraživanja ne treba ostaviti isključivo znanstvenicima. Mi, profesori, nastavnici, učitelji, roditelji, i najvažniji među nama, učenici i studenti, trebamo aktivno stvarati budućnost u kojoj želimo živjeti.

Studije budućnosti snažna su poluga za razvoj teorije i prakse odgoja i obrazovanja. U vrijeme pisanja ovog članka, krajem 2025. godine, Europska unija nudi izdašno financiranje za projekte u ovom području. Na mrežnom sjedištu Futures4Europe moguće je pronaći brojne podatke o dovršenim projektima, projektima u tijeku te mogućnostima prijave novih projekata u području studija budućnosti.

Sudeći prema iskustvima iz razvijenijih zemalja, u neposrednoj budućnosti hrvatskog sustava odgoja i obrazovanja nalazi se izazov korištenja i razvoja metoda i pristupa iz studija budućnosti odgoja i obrazovanja. Ova budućnost neće se ostvariti sama od sebe, stoga krenimo na posao!